

תורת אמך

ביאורי סוגיות והדרכה לימודית

מסכת ברכות

פרקים ד-ה: תפילה

סוגיה כג: תפילה מעומד (1)

נכתב בסייעתא דשמיא
על ידי

אליהו מאיר ליפשיץ
ב"ר חיים שמאי ז"ל

ישיבת ברכת משה, מעלה אדומים

© כל הזכויות שמורות למחבר

סוגיה כג: תפילה מעומד (1)

*

רקע

הרמב"ם [פרקים ד-ה] מונה "חמישה דברים מעכבין את התפילה"¹, ו"שמונה דברים שצריך המתפלל להזהר בהן ולעשותן"². אחד משמונה דברים אלו הוא חיוב תפילה בעמידה. סוגייתנו עוסקת בגדרי הדין.

מקורות

- א. גמ' ל. "ת"ר היה רוכב על החמור והגיע זמן התפילה... הלכה כרבי"
 ב. רש"י ד"ה שאין דעתו מיושבת עליו
 תוס' ד"ה הלכה
 רי"ף כ: "מתני' היה רוכב על החמור... הלכה כרבי"
 תלמידי רבינו יונה ד"ה גמ' בין כך, ובתפלת
 רמב"ם הל' תפילה פ"ה ה"ב
 ג. שו"ע סי' צד סע' ד-ה, ומשנה ברורה

הסבר הסוגיה

תנו רבנן: היה רוכב על החמור והגיע זמן תפילה, אם יש לו מי שיאחז את חמורו - ירד למטה ויתפלל, ואם לאו - ישב במקומו ויתפלל. רבי אומר: בין כך ובין כך ישב במקומו ויתפלל, לפי שאין דעתו מיושבת עליו. [תוספתא פ"ג הי"ח. מובאת בגמ' ל.]

המשנה [כח:]: אומרת שהרוכב על חמור צריך לרדת מהחמור ולהתפלל, ואם אינו יכול לרדת - מתפלל על גבי החמור. בתוספתא [פ"ג הי"ח] נחלקו התנאים בדין זה, רבנן סוברים שיורד מהחמור רק כשיש לו מי שיאחז חמורו, ורבי סובר שאינו יורד מחמורו אף כשיש לו מי שיאחז את חמורו, "לפי שאין דעתו מיושבת עליו". [הגמ' ל.] פוסקת הלכה כרבי ונחלקו הראשונים בהסבר דבריו:

רש"י [ד"ה שאין דעתו] מפרש שאין דעתו מיושבת עליו מפני "שקשה עליו עכוב הדרך", ותלמידי רבינו יונה [כ: ד"ה גמ' בין כך] מפרשים שאין דעתו מיושבת עליו "כי בירידה ובעליה תתבלבל מחשבתו ולא יוכל לכוין". תוס' [ד"ה הלכה] מסיקים מפירושו של רש"י את המסקנה המתבקשת, שאינו חייב להעמיד את החמור, ויכול להתפלל תוך כדי הליכת

¹ עיין עמ' 456 פירוט מקום הדיון של כל אחד מחמשת הדברים הללו.

² שמונת הדברים הם: א. עמידה. ב. נוכח המקדש [סוגיה צב עמ' 421]. ג. תקון הגוף [סוגיה קבו עמ' 561]. ד. תקון המלבושים [עמ' 563 בתוך סוגיה קבו]. ה. תקון המקום [סוגיות קיח-קכה עמ' 543-560]. ו. השויית הקול [סוגיה קב עמ' 465]. ז. כריעה [סוגיה קטז עמ' 530]. ח. השתחויה [סוגיה קיז עמ' 536].

החמור³. תלמידי רבינו יונה אינם מחויבים למסקנה זו, ואכן הם סוברים שחייב להעמיד את החמור ולהתפלל. למסקנה הם סוברים שאסור להתפלל כשהוא מהלך ברגליו, אך אם הוא רוכב על גבי חמור, והשיירה אינה מוכנה להתעכב, יכול להתפלל כשהוא מהלך על גבי החמור, ובלבד שיעכב אותו בברכת אבות.

סיכום

נחלקו הראשונים בהסבר שיטתו של רבי שרוכב על גבי חמור אינו צריך לירד. רש"י סובר שאין דעתו מיושבת עליו מפני עיכוב הדרך, ותלמידי רבינו יונה סוברים שאין דעתו מיושבת עליו מפני שהירידה והעליה מבלבלות דעתו. לדעת רש"י ניתן להתפלל אף כשהחמור מהלך, ולדעת תלמידי רבינו יונה רק כשהחמור עומד, אלא אם אין השיירה מוכנה להתעכב.

הלכה

השו"ע [סי' צד סע' ד] פוסק שהנוסע בספינה או בקרון ויכול לעמוד - צריך לעמוד, ואם אינו יכול לעמוד - יושב במקומו ומתפלל. הרוכב על גבי בהמה אינו צריך לירד, אלא מתפלל דרך הילוכו, וכן ההולך ברגליו מתפלל דרך הילוכו. מוסיף השו"ע ש"הכל לפי הדרך ולפי המקום ולפי יראתו וישוב דעתו, ויש מחמירין לעמוד באבות וראוי לחוש לדבריהם אם הוא שלא במקום סכנה".

³ מפורש בריטב"א [לקמן ל. ד"ה במאי קמיפלגי] שאף המהלך ברגליו אינו צריך לעמוד. ניתן להוכיח דין זה גם מהרשב"א [ד"ה הא דאסיקנא הכא] המדייק מהגמ' לקמן שאף המהלך ביום טוב, שתפילתו קצרה, מתפלל בדרכו. ביום טוב אסור לרכב על חמור, משמע שאף המהלך ברגליו אינו צריך לעמוד.